

Šventojo Sosto ekleziastinių aktų klasifikavimas ir jų teisinė galia

Aurimas Rudinskas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros doktorantas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel.: (+370 5) 236 6175
El. paštas rudinskas@hotmail.com

Jevgenij Machovenko

<https://orcid.org/0000-0003-2930-3526>
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros profesorius
socialinių mokslų daktaras (HP)
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel.: (+370 5) 236 6175
El. paštas jevgenij.machovenko@tf.vu.lt

Ecclesiastical Acts of the Holy See: Their Classification and Juridical Weight

Aurimas Rudinskas

(Vilnius University (Lithuania))

Jevgenij Machovenko

(Vilnius University (Lithuania))

Summary. By identifying the functions that the Roman Catholic Church assigns to itself, categorizing ecclesiastical acts according to these functions, and examining the concept of the ecclesiastical power of governance, the authors of this article aims to provide some guidelines and rules that would enable both lay lawyers and Church hierarchs living and working in Lithuania to more correctly assess the juridical weight of the Holy See's ecclesiastical acts which fall under the domain of Ecclesiastical Law (regulating the relationships of the faithful within the Church itself, and not with other international legal entities). The study shows that a significant number of acts of the Holy See cannot be equated with the concepts of 'legal acts' and 'papal acts', and their legal weight cannot be determined solely by the title of the act. A detailed content analysis is required.

Keywords: *Tria munera*, *magisterium*, Power of Governance, Legislative acts, General executive decrees, Pope, Roman Curia, Western legal tradition.

Received: 05/09/2024. **Accepted:** 12/12/2024

Copyright © 2024 Aurimas Rudinskas, Jevgenij Machovenko. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Šventojo Sosto ekleziastinių aktų klasifikavimas

Aurimas Rudinskas

(Vilniaus universitetas (Lietuva))

Jevgenij Machovenko

(Vilniaus universitetas (Lietuva))

Santrauka. Identifikuodami Romos Katalikų Bažnyčios sau priskiriamas funkcijas, tipologizuodami ekleziastinius aktus pagal šias funkcijas ir nagrinėdami ekleziastinės valdymo galios sampratą, straipsnio autoriai siekia pateikti gaires ir taisykles, kurios leistų tiek pasauliečiams teisininkams, tiek Bažnyčios hierarchams lengviau nustatyti Šventojo Sosto bažnytinių aktų, priklausančių kanonų teisės sričiai (kurie reglamentuoja tikinčiųjų santykius pačios Bažnyčios viduje, o ne su kitais tarptautiniais teisės subjektais), teisinę galią. Straipsnyje pristatomi Šventojo Sosto aktai ir jų dokumentinės išraiškos formos. Tyrimas rodo, kad nemažai Šventojo Sosto aktų negali būti tapatinami su teisės aktų ir popiežiaus aktų sąvokomis ir apie jų teisinę galią negalima spręsti tik iš akto pavadinimo. Būtina detali turinio analizė.

Pagrindiniai žodžiai: *Tria munera*, magisteriumas, valdymo galia, įstatymų leidžiamieji aktai, bendrieji vykdomieji dekretai, popiežius, Romos Kurija, Vakarų teisės tradicija.

Įvadas

Per pastaruosius 60 metų, nuo Vatikano II Susirinkimo pabaigos 1965 m., Šventasis Sostas¹ savo pareiškimams naudojo apie 40 skirtingų aktų formų. Tiek Romos Katalikų Bažnyčios hierarchams, tiek pasaulietinės teisės specialistams dažnai nelengva susigaudyti šioje aktų gausybėje, o juo labiau nustatyti jų teisinę galią, – nepaisant temos aktualumo, akademinų veikalų šia tema vos vienas kitas. Lietuvos mastu neaptikta jokių mokslinių tyrimų. Naujausiame Lietuvoje Teisės istorijos vadovėlyje konstatuojama, kad „Popiežiaus kanceliarijoje ilgainiui susiklostė gana sudėtinga hierarchinė popiežiaus aktų sistema“ ir lakoniškai pristatomos pagrindinės (vadovėlio autoriaus manymu) tų aktų rūšys, taip pat jų sisteminimo rezultatai (1580 m. Kanonų teisės sąvadas, 1917 m. ir 1983 m. Kanonų teisės kodeksai) (Machovenko, 2024, p. 261–262, 265–266). Palyginus su ankstesnėmis Teisės istorijos vadovėlio versijomis (Machovenko, 2013; Machovenko, 2019) tam tikra pažanga apčiuopiama glaudžiau siejant kanonų teisės istoriją su pasaulietinės teisės raida, išryškinant kanonų teisės indėlį į Vakarų teisės tradicijos ir Europos bendrosios teisės (Europos *ius commune*) formavimąsi. Tačiau iš esmės nepakitęs kanonų teisės aktų pristatymas patvirtina, kad jų tipologijos tyrimai Lietuvoje per dešimtmetį nepasisūtimėję į priekį, tad nebuvo ką atspindėti ir vadovėlyje.

Tą patį liūdną vaizdą matome ir Lietuvos universitetų išleistuose Teisės teorijos (Teisės teorijos įvado ar pan.) vadovėliuose, net naujausias iš kurių (Lastauskienė *et al.*, 2024) *de facto* tebėra *pasaulietinės teisės teorijos vadovėlis*. Jei mes vartojame sąvoką „kanonų teisė“, jei apskritai sutinkame, kad teisė nėra monopolinė pasauliečių veiklos sritis, ir tam tikra Šventojo Sosto veikla yra *teisėkūra*, tam tikri aktai yra *teisės aktai*, juose yra *teisės normų* (bent jau nė vienas iš tų leidinių autorių to nepaneigia), tai pripažinkime, kad teisės teorija turi būti universalioji, privalo aprėpti ir tai, ką daro Šventasis Sostas (ir kitos bažnyčios, konfesijos ir kt.). Žinoma, mes galime koncentruoti dėmesį į tai, kas yra aktualu Lietuvoje, o ne kur nors kitur, tirti ir dėstyti pirmiausia mūsų teisėkūrą ir t. t. Tačiau, pažymėtina, kad 1) Šventasis Sostas veikia Lietuvoje, jo aktai čia galioja, didelė dalis Lietuvos gyventojų yra katalikai ir 2) kalbant apie teisę, negali būti Lietuvos (ar kurio kito krašto) *nacionalinės* teorijos. Teisės teorija

¹ 1983 m. Kanonų teisės kodekso (toliau – Kodeksas) 361 kanonas pateikia *Šventojo Sosto* sąvoką: Apaštalo Sosto, arba Šventojo Sosto, vardu šiame Kodekse vadinamas ne tik Romos Popiežius, bet taip pat Valstybės sekretoriatas, Viešųjų Bažnyčios reikalų taryba ir kitos Romos Kurijos įstaigos, nebent pagal dalyko prigimtį ar kontekstą atrodytų kitaip.

turi gebėti atpažinti teisę ten, kur jį yra (kad ir kokia būtų ta veiklos sritis – pasaulietinė, bažnytinė, dvasinė ar kokia kita) ir tinkamai tą teisę aprašyti naudojant turimą mokslinį pažinimo aparatą. Ir jei pamatysime, kad, pavyzdžiui, Šventojo Sosto kuriama teisė turi specifinių reiškinių, kuriems aprašyti trūksta sąvokų, tai jas reikia sukurti, pasiūlyti naujus terminus arba įvesti į mūsų pasaulietinę akademinę apyvartą Šventojo Sosto aktuose vartojamus terminus. Deja, einama visos šitos problematikos ignoravimo keliu.

Akademinėje literatūroje skiriami trys Šventojo Sosto aspektai: 1) Šventasis Sostas kaip tarptautinės teisės subjektas; 2) Šventasis Sostas kaip subjektas, turintis suverenią valdžią Vatikano miestui-valstybei, bei 3) Šventasis Sostas kaip popiežius ir įvairios Romos Kurijos² dikasterijos, padedančios jam atlikti aukščiausiojo visuotinės Katalikų Bažnyčios ganytojo misiją (Ekpo, 2024, p. 16). Šiame straipsnyje koncentruojamasi į trečiąjį aspektą ir tyrimo objektas yra Šventojo Sosto leidžiamų rašytinių aktų visuma, jų išleidimo ir sisteminimo mechanizmai, *inter alia*, subjektai, procedūros, rezultatai. Straipsnio tikslas – pateikti tam tikras gaires, taisykles, leidžiančias nustatyti Šventojo Sosto *bažnytinių* aktų, t. y. priklausančių kanonų teisės sričiai (reglamentuojančių tikinčiųjų santykius pačios Bažnyčios viduje, ne su kitais tarptautiniais teisės subjektais), teisinę galią. Šventojo Sosto tarptautinės sutartys bei Vatikano miesto-valstybės civiliniai, t. y. pasaulietiniai norminiai teisės aktai, kuriuos pontifikas leidžia, turėdamas aukščiausią valdžią Vatikano mieste-valstybėje, nėra šio tyrimo objektas.

Tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai: a) identifiukuoti Bažnyčios sau priskiriamas funkcijas; b) kategorizuoti ekleziastinius aktus, remiantis šiomis funkcijomis; c) detaliau pažvelgti į ekleziastinės³ valdymo galios sampratą; d) šios sampratos ir Bažnyčios funkcijų kontekste pristatyti Šventojo Sosto aktus, jų dokumentines išraiškos formas, tuo pačiu bandant išsiaiškinti, ar Šventojo Sosto aktai gali būti tapatinami su sąvokomis „teisės aktai“ ir „popiežiaus aktai“.

Metodologinė šio tyrimo bazė yra teisės vizija, išdėstyta naujausiame Vilniaus universiteto „Teisės teorijos“ vadovėlyje (Lastauskienė *et al.*, 2024), o pagrindiniai metodai – sisteminis ir teleologinis. Kitaip tariant, straipsnio autoriai supranta teisę, teisės normą, teisės aktą taip, kaip minėto vadovėlio autoriai, kildina teisę iš tų pačių šaltinių, iš kurių tai daroma vadovėlyje, ir t. t. Vienas iš šio vadovėlio autorių, būdamas pasaulietis ir kanonų teisės specialistas, turintis ilgametę šios teisės taikymo praktiką, sujungė savo pastangas bendram darbui – ištirti Šventojo Sosto aktus bei pristatyti gautus rezultatus straipsnių ciklo pavidalu. Šis straipsnis yra pirmoji sumanyto ciklo publikacija. Joje, atsižvelgiant į akademinį veikalų stygių šioje srityje, daugiausia dėmesio skiriama Kanonų teisės kodekso normoms. Taip pat daugiausia remiamasi tokiais kanonų teisės grandais kaip John M. Huels ir Francis G. Morrissey, gvildenusiais juos dominančius klausimus.

Straipsnyje vartojami įprasti teisės mokslo ir teisės praktikos terminai „įstatymas“, „įstatymų leidyba“, „poįstatyminis aktas“, „administracinis aktas“ ir kt., tačiau reikia turėti omenyje, kad Bažnyčia nėra pasaulietinės valstybės atitinkmuo, ir jos teisėkūra ir teisės taikymo praktika turi nemažai ypatumų, tik jai būdingų tam tikrų savybių. Vienas iš viso sumanyto straipsnių ciklo uždavinių kaip tik yra siekis išsiaiškinti, kiek šiuolaikinė pasaulietinė teisės terminija yra tinkama bažnytinėms teisinėms praktikoms.

² 360 kan. pateikia *Romos Kurijos* sąvoką: Romos Kurija, per kurią Popiežius paprastai tvarko visuotinės Bažnyčios reikalus ir kuri jo vardu bei valdžia atlieka savo pareigas, tarnaudama Bažnyčioms ir jų gerovei, yra sudaryta iš Valstybės, arba Popiežiaus, Sekretariato, Viešųjų Bažnyčios reikalų tarybos, kongregacijų, tribunolų ir kitų įstaigų, kurių struktūra ir kompetencija nustatomos ypatinguoju įstatymu.

³ Šiame darbe būdvardinė sąvoka „ekleziastinė“ bus vartojama kaip sinonimiška sąvokai „bažnytinė“.

1. Trejopa Bažnyčios funkcija (lot. *tria munera*)

Visuotinis Vatikano II Susirinkimas (toliau – Susirinkimas) dogminėje konstitucijoje *Lumen Gentium* (nr. 9–17, 31, 34–36) skelbia, kad Bažnyčia kaip ekleziastinė visuomenė turi pareigą ir galią mokyti (lot. *munus docendi*), šventinti (lot. *munus sanctificandi*) ir valdyti (lot. *munus regendi*)⁴. Šią trejopą funkciją ji atlieka savo steigėjo, krikščioniškoje teologijoje laikomo pranašu (mokančiu), kunigu (šventinančiu) ir karaliumi (dvasiškai valdančiu), Jėzaus Kristaus paliepinimu. Nors kiekvienas ekleziastinės visuomenės narys, krikštu įtrauktas į Bažnyčios gyvenimą, įgyja teisę ir pareigą dalyvauti šioje trejopoje Bažnyčios misijoje (204, §1 kan.), ypatingu būdu joje dalyvauja tie, kurie šalia krikšto sakramento yra gavę Šventimus⁵. Atlikdami šią *tria munera*, išventintieji atstovauja pačiam Kristui kaip Bažnyčios galvai (lot. *in persona Christi capitis Ecclesiae*).

2. Ekleziastinių aktų kvalifikavimas pagal *tria munera*

Kadangi popiežius⁶ ir vyskupai dėl trejopos Bažnyčios funkcijos turi *pagrindinių* mokytojų, šventintojų ir valdytojų vaidmenį, bandant nustatyti bet kokių, iš jų ir Šventojo Sosto leidžiamų aktų galią, pirmiausia būtina išsiaiškinti, ar aktas savo prigimtimi yra teisinis, ar teologinis. Neatsižvelgiant į tai, ar jis buvo išleistas popiežiaus, kurios nors Romos kurijos dikasterijos, diecezinio vyskupo ar jo vikaro, konstatavus, kad akto turinys teologinis, moralinis ar pastoracinis, darytina išvada, kad analizuojamas aktas – mokymo funkcijos (*munus docendi*) išraiška – magisteriumo aktas⁷. Jei turinys labiau teisinis – valdymo galios aktas (*munus regendi*) (Huels, 2000, p. 119).

2.1. Šventojo Sosto magisteriumo aktai – pareiga mokyti

Prie magisteriumo aktų įprastai priskiriami šie Šventojo Sosto aktai:

Popiežiškojo magisteriumo aktai (Morrissey, 1990): 1) iškilmingi tikėjimo išpažinimai (lot. *sollemnis professio fidei*), pvz.: Pauliaus VI išleistas išpažinimas, minint tikėjimo metų pabaigą 1967–1968⁸; 2) dekretiniai laišakai (lot. *litterae decretales*), kurie dažnai naudojami dogminiams apibrėžimams ir

⁴ Formuojant 1983 m. Kanonų teisės kodeksą, popiežius Paulius VI 1965 m. lapkričio 20 d. inicijavo kanoninės Konstitucijos, vėliau pervadintos Pagrindiniu Bažnyčios Įstatymu (lot. *Lex Ecclesiae Fundamental*), projektą. Prie šio projekto dirbusi darbo grupė (toliau – *Coetus*) 1974 metais pasirodžiusio Pagrindinio Bažnyčios Įstatymo juodraščio 54 kanone glaustai apibūdina tris ekleziastines funkcijas: *mokymo funkcija* – padėti žmonėms tikėjimu ir krikštu tapti Kristaus mokiniais; *šventinimo funkcija* – padėti tikintiesiems Kristumi dalyvauti Jo šventumo pilnatvėje; *valdymo funkcija* – visus, priklausančius Dievo tautai, nukreipti gyventi ir veikti meilės bendrystėje. Visas tris funkcijas vienija vienas bendras tikslas: Dievo garbė ir sielų išganymas. Plg: *Coetus specialis...*, 54 kanonas, p. 103.

⁵ Šventimų samprata pateikiama kodekso 1008 ir 1009 kanonuose. 1008 kan.: – Dieviškuoju įsteigimu kai kurie Kristaus tikintieji, Šventimų sakramentu pažymint juos neišdildoma žyme, tampa išventintaisiais tarnautojais, kurie konsekruojami ir skiriami ganyti Dievo tautą, kad kiekvienas pagal savo laipsnį naujai ir ypatingai tarnautų Dievo tautai. 1009, kan. – §1: Šventimai yra vyskupystė, kunigystė ir diakonatas. §2 Jie suteikiami rankų uždėjimu ir konsekracijos malda, atskiriems laipsniams nustatyta liturginėse knygosė. §3 Tie, kurie turi vyskupo arba kunigo Šventimus, gauna misiją ir įgaliojimą veikti atnauvodami Kristaus, kaip Galvos, asmeniui, o diakonai – galią tarnauti Dievo tautai liturgijos, žodžio ir meilės diakonija.

⁶ Šiame straipsnyje sąvokos „popiežius“ ir „pontifikas“ bus vartojamos sinonimiškai.

⁷ Magisteriumas (nuo lot. *magister* – mokytojas, *magisterium* – mokymas) – bendrinis terminas, vartojamas apibūdinti tuos, kurie ekleziastinėje visuomenėje atlieka mokymo pareigą, t. y. popiežius ir vyskupai. Šioje publikacijoje „magisteriumo aktai“ nenaudojami tik siaurąją prasme, t. y. *autentiško* magisteriumo aktų prasme, kuriuose išdėstytas bažnytinis mokymas privalo būti gerbtinas ir tikimas (750–752 kan.). Čia jie suprantami plačiąja prasme, t. y. turimi omenyje visi Šventojo Sosto aktai, pasižymintys daugiausia teologiniu turiniu.

⁸ *Acta Apostolicae Sedis* (toliau – *AAS*) 60 (1968), p. 433–445.

palaimintųjų skelbimui šventaisiais (kanonizacijos skelbimas)⁹; 3) encikliniai laiškai (lot. *litterae encyclicae*), arba enciklikos, adresuojamos visuotinei Bažnyčiai ir visiems geros valios žmonėms – liečiamos teologinės, moralinės temos bei įvairūs visai žmonijai aktualūs klausimai¹⁰; 4) dvejos formos apaštaliniai laiškai (lot. *litterae apostolicae* arba *epistula apostolica*), kurie siunčiami Bažnyčioje tam tikroms kategorijoms žmonių¹¹; šie laiškai dažnai pasitelkiami kalbant socialiniais, pastoraciniais ir administraciniais klausimais (pvz., religinių institutų steigimui) (Charleston diocese, 2019), taip pat naudojami tikinčiųjų paskelbimui palaimintaisiais (beatifikacijos skelbimas). Viena iš pastarojo meto Šventojo Sosto praktikos keistenybių, atsiradusių popiežiaus Pranciškaus pontifikato metu, yra ta, kad apaštalinis laiškas (ne laiškas *motu proprio*) šio pontifiko net penkis kartus buvo naudojamas įstatymų leidybos aktų pakeitimams, to buvusių popiežių įstatymų leidybos praktikoje neaptinkama (Huels, 2012, p. 368). Ši forma visada buvo naudojama išreikšti pontifikalinius magisteriumo (mokymo) aktus. Taip pat: 5) apaštaliniai paraginimai, dar vadinami egzortacijomis (lot. *adhortatio apostolica*), kurios naudojamos padrąsinti arba paraginti ekleziastinės ir pasaulinės visuomenės narius imtis kokios nors veiklos arba ugdyti tam tikrą dorybę¹²; 6) posinodiniai paraginimai (lot. *adhortatio postsynodalis*), kuriuose pateikiamas iš Vyskupų Sinodo tirtų klausimų kylantis mokymas¹³; 7) kreipimaisi (lot. *allocutio*) – įvairūs žodiniai (oraliniai) popiežių pasisakymai pastoraciniais, politiniais klausimais; ši forma paskutiniuoju metu vis dažniau naudojama eiliniams popiežių pasisakymams televizijoje, radijuje, spaudoje, socialinėje medijoje; ji taip pat naudojama pontifikų kreipimuisi į Romos Rotos tribunolo narius¹⁴, Kardinolų kolegijos narius (konsistoriją); 8) laiškai (lot. *epistula*); 9) pamokslai, arba homilijos; 10) katekizmai (Huels, 1998a, p. 352).

Romos kurijos veikloje magisteriumo aktus *dažniausiai* ruošia Tikėjimo mokymo dikasterija. Viena iš dažniausiai šios kongregacijos naudojamų aktų formų magisteriumo klausimais yra 1) deklaracija (lot. *declaratio*)¹⁵. Taip pat jos naudojami: 1) laiškai (lot. *litterae* arba *epistulae*); 2) instrukcijos; 3) atsakymai į pateiktą klausimą arba abejonę (lot. *responsum ad dubium*); 4) pranešimai, arba notifikacijos; 5) notos; 6) pastabos; 7) pastabos ir komentarai; 8) komentarai; 9) pamąstymai; 10) gairės; 11) pastoraciniai atsakai; 12) vademekumas (lot. *vademecum*); 13) bendrieji pranešimai; 14) darbo dokumentai; 15) taip pat daugelis popiežiškų tarybų ir komisijų dokumentų, neturinčių specialių dokumentinių išraiškos formų (Huels, 1998a, p. 353–354).

Kadangi mokymo funkcija, arba galia mokyti, atskiriama nuo valdymo funkcijos (valdymo galios), ir jos išraiškos formos dažniausiai teologinio, moralinio, pastoracinio turinio dokumentai, jų analizei bei aiškinimui netaikomi teisiniai principai ir taisyklės. Šie aktai, griežtąja prasme, priskiriami teologijos, etikos, socialinio Bažnyčios mokymo sričiai, nors plačiąja prasme, kaip Šventojo Sosto aktai, lieka kanonų teisės dalimi.

⁹ Pvz.: palaimintojo Iosephi De Anchieta skelbimas šventuoju, įvykęs 2015 11 06, *AAS* 107 (2015), p. 1095–1098.

¹⁰ Pvz.: popiežiaus Pranciškaus enciklika *Laudato Si* klimato kaitos, ekologijos klausimais, *AAS* 107 (2015), p. 847–946.

¹¹ Pvz.: popiežiaus Jono Pauliaus II apaštalinis laiškas Lietuvos vyskupams, išleistas 1987 06 05, *AAS* 79 (1987), p. 1237–1285; arkivyskupo Teofilio Matulionio skelbimas palaimintuoju apaštalinio laišku *AAS* 110 (2018), p. 478–480.

¹² Pvz.: popiežiaus Pranciškaus apaštalinė egzortacija *Laudate Deum*, papildanti jo enciklinį laišką *Laudato Si*, kurioje pasaulis raginamas imtis klimato kaitos klausimų sprendimo: https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_exhortations/documents/20231004-laudate-deum.html.

¹³ Pvz.: popiežiaus Jono Pauliaus II apaštalinė egzortacija *Reconciliatio et paenitentia*, *AAS* 77 (1985), p. 185–275.

¹⁴ Romos Rotos tribunolas – ekleziastinis teismas, nagrinėjantis bylas, rezervuotas arba perduotas Šventajam Sostui. Tai aukščiausios apeliacinės instancijos teismas santuokos galiojimo byloms Romos Katalikų Bažnyčioje.

¹⁵ Pvz.: 2024 m. Tikėjimo mokymo dikasterijos išleista deklaracija *Dignitas Infinita*.

Spręsti apie minėtų magisteriumo aktų galią / vertę / svorį, – kalbama apie skirtingo lygio pareiškimus, reikalaujančius ir skirtingo lygio *tikėjimo* pritarimo (lot. *assensum fidei*) (752 kan.) arba religinės pagarbos (lot. *obsequium religiosum*), – teologinio, neteisinio diskurso dalis, todėl šiam tyrimui nepriklauso. Pakaks paminėti, kad a) dogminiams teiginiais (dogmoms), kurie magisteriumo išpažįstami kaip dieviškai apreiškšti, reikalaujama visiško kiekvieno ekleziastinės visuomenės nario pritarimo; b) doktrinų, kurios nors ir neišpažįstamos kaip dieviškai apreiškštos, bet kurios susietos su dievišku apreiškimu, taip pat privalu laikytis; c) teiginiais, kurie nėra galutiniai, neginčijami teiginiai, bet yra standartinio magisteriumo mokymo dalis, reikalaujama tikinčiųjų religinės pagarbos. Didžioji dalis bažnytinių aktų savo teiginiais, turiniu nepriklauso nė vienai iš šių trijų kategorijų, todėl nereikalauja tikinčiojo atsako (lot. *obsequium religiosus*)¹⁶ (Huels, 2000, p. 120–121).

2.2. Šventinimo aktai – pareiga šventinti

Atlikdamas šventinimo pareigą (lot. *munus sanctificandi*) – vesti žmogų į sąlytį su Dievu (Benediktas XVI, 2010, p. 6), popiežius, kaip ir visi Bažnyčios hierarchai, pasitelkia religinių simbolių, ritualų, vadinamųjų *sakramentų* – krikšto, sutvirtinimo, eucharistijos, ligonių patepimo, Šventimų, santuokos bei atgailos – šventimą, ne dokumentų leidimą, todėl šie aktai nėra mūsų tyrimo dalis.

Šventinimo aktai laikomi ne valdymo, o Šventimų galios aktais. Pati Šventimų galia traktuojama kaip dieviškos teisės galia, kurią asmuo įgyja priėmęs vyskupystės ir kunigystės šventimus (835 kan.)

2.3. Bažnyčios valdymo funkcija, valdymo galia – pareiga valdyti

Nustatę, kad aktas nepriklauso magisteriumo sričiai, t. y. jo turinys labiau teisinis nei teologinis (jame daugiau kalbama apie procedūras, teises, pareigas, struktūras, tvarką), galime daryti prielaidą, kad tiriamas dokumentas – valdymo galios aktas, kuriam reikia teisinės hermeneutikos.

Norint teisingai nustatyti tokio akto teisinę galią, kitame etape būtina identifikuoti jo adresantą bei adresatą, taip pat jo *saistančią* galią. Tam būtina, visų pirma, išsiaiškinti ekleziastinės valdymo galios sampratą ir jos išraiškos formas kanonų teisės sistemoje.

Valdymo galia, kuri beveik išimtinai atiduodama į išventintųjų rankas, o tikintys pasauliečiai šią galią vykdant *bendradarbiauja* su išventintaisiais, apibrėžiama kaip įgalinimas leisti viešuosius teisės aktus, kuriais reguliuojamas ekleziastinės visuomenės socialinis gyvenimas, sukuriant, keičiant ar panaikinant teises situacijas ar institucijas, t. y. ji vykdoma išoriniame forume, arba viešame ekleziastinės bendruomenės gyvenime (lot. *in foro externo*), ir tik retais atvejais taikoma vidiniame (sąžinės) forume (lot. *in foro interno*) (129–130 kan.). Tai reali galia veikti, suteikiama įstatymo, užėmus tam tikras pareigybes, arba kompetentingos institucijos įgaliojimu (Daniel, 2015, p. 10).

Jos išraiškos formos: įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė (135, §1). Šis skirstymas neišvengiamai sukelia tam tikrų padarinių kanonų sistemoje: a) nustatomos atskiros, skirtingos kiekvienos iš šių galių reguliavimo taisyklės; b) kiekvienai iš jų nustatomos atskiros procedūros, kurių laikantis turi būti priimami teisės aktai; c) kiekviena iš jų gali turėti skirtingas išraiškas (Daniel, 2015, p. 13–14). Ypač svarbūs valdymo galiai vykdyti 130–144 kanonai.

Kitaip nei pasaulietinėje visuomenėje, Bažnyčioje šis trejopas valdymo galios kategorizavimas nereiškia valdžių *padalijimo*, o tik valdžių *atskyrimą* (lot. *distinctio*) – visos trys galios išlieka viena valdymo galia popiežiaus (331–332 kan.) ir vyskupo asmenyse (375 kan.), jų pareigybėse. Teoriškai tiek

¹⁶ Plačiau apie Šventojo Sosto Magisteriumo aktų galią žr. Sullivan, F. A. (1996). *Creative Fidelity: Weighing and Interpreting Documents of the Magisterium*. New York: Paulist Press.

popiežius, tiek vyskupas turi teisę vykdyti kiekvieną iš šių galių asmeniškai, bet *de facto* ekleziastinėje visuomenėje visos trys galios dažniausiai vykdomos atskirų valdžių: įstatymų leidėjo, teisėjo ir viešosios administracijos, pasitelkiant kitų Bažnyčios narių bendradarbiavimą. Tokiu būdu šalia popiežiaus ir vyskupo *ordinarinės* galios, teisiškai susietos su konkrečia pareigybe (143 kan.), atsiranda *deleguota* galia, kuri suteikiama asmeniui ne pagal pareigybę (131, §1 kan.).

Ordinarinė valdymo galia toliau skirstoma į *savą*, vykdomą savo vardu, pavyzdžiui, paties vyskupo, ir *vikarinę*, įgyvendinamą kito vardu, pavyzdžiui, generalinio arba teismo vikaro, kurie atlieka savo funkcijas kurijoje diecezinio vyskupo vardu (131, §2).

Kalbant apie Romos kuriją, ji taip pat turi instrumentinę funkciją. Kaip teigiama Visuotinio Vatikano II Susirinkimo dekretu *Christus Dominus* (1965, nr. 9): „Vykdydamas savo aukščiausią, pilnatvišką ir tiesioginę galią visoje Bažnyčioje, Romos popiežius naudojami Romos kurijos dikasterijomis, kurios popiežiaus vardu ir galia atlieka savo pareigas, tarnaudamos Bažnyčių gerovei bei išventintiesiems ganytojams.“ Tą pačią mintį formuluoja ir apaštalinė konstitucija *Praedicate evangelium* (Francis, 2022, nr. 5), kur pabrėžiamas *vikarinis* Romos kurijos turimos valdžios ir jos galios pobūdis: „Kiekviena kurijos institucija vykdo savo deramą misiją pagal įgaliojimus, gautus iš Romos popiežiaus, kurio vardu ji veikia su vikarine galia atlikdama jo kaip Primato funkcijas / pareigas (lot. *primatialis muneris exercendi*)“, t. y. mokyti, šventinti ir valdyti.

2.3.1. Įstatymų leidžiamoji galia

Teisę užsiimti įstatymų leidžiamąja veikla turi šie kanoniniai subjektai: 1) Romos popiežius – visuotinei Bažnyčiai (331 kan.); 2) Vyskupų Kolegija, susirinkusi į Visuotinį Susirinkimą vienybėje su Romos popiežiumi – visuotinei Bažnyčiai (336–341 kanonai); 3) Vyskupų Sinodas vienybėje su Romos popiežiumi – visuotinei Bažnyčiai (343 kan.); 4) Romos Kurija, įstatymus leidžianti specialiu Romos popiežiaus suteiktu mandatu, arba įgaliojimu (360 kan.); 5) Vyskupų Konferencija, kai leidžiama visuotinės teisės arba yra gavusi Apaštalo Sosto mandatą, suteikto *Motu proprio* – vyskupų konferencijos teritorijai (455 kan.); 6) Dalinis Susirinkimas, nepažeisdamas visuotinės teisės – ekleziastinei provincijai (445 kan.); 7) Diecezinis vyskupas (ir jam prilygintieji teisėje) – jo vadovaujamai vyskupijai, Kodekse dar vadinamai *dalinei Bažnyčiai* (134, § 1, 2; 381 kanonai); 8) Popiežinės teisės dvasininkų vienuolinių institutų ir popiežinės teisės dvasininkų apaštališkojo gyvenimo institutų aukštesnieji vyresnieji, Abatai primai ir Vienuolių kongregacijų vyresnieji, kartu su atitinkamomis kapitulomis – savo institutų arba vienuolynų nariams (596, §2; 620, 627 kanonai); 9) Romos Kurijos Įstatyminių tekstų dikasterija, teikianti autentiškus Bažnyčios įstatymų aiškinimus, patvirtintus *in forma specifica* – visai Bažnyčiai (*Praedicate evangelium*, 2022, nr. 176); 10) Apaštalinė penitenciarija, nustatydama atlaidų teikimą ir naudojimą, turi ordinarinę įstatymų leidžiamąją galią visai Bažnyčiai (995, §1 kan.; Francis, 2022, nr. 193; Paenitentiaria Apostolica, 1999, nr. 6).

Kodekse primygtinai pabrėžiama, kad niekas, išskyrus popiežių ir Vyskupų kolegiją, užimančių aukščiausiąją valdžią Bažnyčioje, negali deleguoti įstatymų leidžiamosios galios, nebent teisės aiškiai būtų nustatyta kitaip (135, §2; 331, 336, 337 kanonai). Aukščiausios valdžios neturintys įstatymų leidėjai taip pat negali išleisti galiojančio įstatymo, kuris prieštarautų aukštesniajai teisei (135, §2 kan.).

Pati įstatymų leidžiamoji galia pirmiausia suvokiama kaip: a) galia *paskelbti įstatymus* (lot. *leges*), dažnai prisiimančius *kanonų* arba *bendrijų dekretų* dokumentinę formą (7, 29 kan.), bet įstatymai nėra vieninteliai įstatymų leidžiamosios galios aktų produktai. Įstatymų leidžiamasis aktas taip pat gali: a) sukurti ir paskelbti *statusus* (94, §3 kan.), pvz., kariuomenės ordinariato (Ioannes Paulus II, 1996, I. § 1–2) arba asmeninės prelatūros statusus (295 kan.); b) patvirtinti *paprotį*, suteikiant jam įstatymo galią (26 kan.);

c) *autentiškai aiškinti įstatymą* ir pateikti šį aiškinimą kaip įstatymą (lot. *per modum legis*), kai tai daroma paties įstatymų leidėjo arba to, kuriam jis suteikė autentiško aiškinimo galią (16, §2 kan.); d) tvirtinti bažnytinės vykdomosios valdžios teisės aktą *in forma specifica* kaip įstatymą (Huels, 2006, p. 79–80); e) arba *žodžiu* patvirtinti įstatymą, kuris vėliau paskelbiamas raštu, pvz: reskriptu *ex audientia sanctissimi*.

2.3.2. Teisminė galia

Nors galia teisti ekleziastinėje visuomenėje priklauso popiežiui (1404–1405 kan.) ir vyskupams (bei vyskupams prilygintiems asmenims) (1419 kan.), įprastai teisminės galios reišėjai yra bažnytinių teismų (tribunolų), įsteigtų vyskupijos, nacionaliniu ir visuotiniu lygiu, teisėjai (1419–1422 kan.). Šią funkciją jie atlieka ne savo, o vyskupo arba popiežiaus vardu, t. y. turėdami mūsų jau paminėtą *vikarinę* ordinarinę galią. Teisėjai leidžia teisinius dekretus ir nuosprendžius individualioms situacijoms (Arrieta, 2000, p. 32–33). Nagrinėjamos bylos, susijusios su fizinių ir juridinių asmenų teisių ieškojimu arba apgynimu, juridinių faktų nustatymu, taip pat bausmių už nusikaltimus paskyrimu ir paskelbimu (1400 §1 kan.)

Ginčus, kylančius dėl vykdomosios galios akto, Kodekse liepiama spręsti administraciniu, ne teisiniu būdu (1400 §2 kan.). Tam taikoma *administracinio rekursio* procedūra (1732–1739 kan.). Kitaip nei įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji, teisminė galia teisėjų niekada negali būti deleguota kitiems (135, §3 kan.).

Šventajame Soste teisminę galią turi Romos popiežius, teisingumo institucijos (Apaštališkoji Penitencijarija, Apaštališkoji Signatūra, Romos Rota), Tikėjimo mokymo bei Dvasininkijos dikasterijos.

Istoriškai teisminę galią taip pat naudojo Visuotiniai (ekumeniniai) ir Daliniai susirinkimai. Nėra jokios abejonės, kad Visuotinis susirinkimas šią galią tebeturi. Kaip buvo minėta, Vyskupų kolegija, būdama vienybėje su Romos popiežiumi, turi aukščiausią galią Bažnyčioje, todėl, net nenaudodama teisminės galios Visuotinio susirinkimo metu, Vyskupų kolegija ją išlaiko savo dispozicijoje. Kai dėl Dalinių susirinkimų, 450 kan. teigia, kad šie susirinkimai „... turi valdymo galią, visų pirma įstatymų leidžiamąją ...“. Todėl neatmetama galimybė, kad teisminė galia taip pat vis dar yra jų dispozicija, bet pastaruoju metu apleista (Huels, 2006, p. 80).

2.3.3. Vykdomoji galia

Vykdomosios galios reišėjų randame visais ekleziastinės visuomenės lygiais. Ja naudojasi: 1) *ordinarai*¹⁷, t. y. tam tikri Bažnyčios pareigūnai, tokie kaip popiežius, dieceziniai vyskupai, generaliniai ir vyskupo vikarai, popiežinės teisės dvasininkų vienuolinių institutų ir popiežinės teisės dvasininkų apaštališkojo gyvenimo draugijų aukštesnieji vyresnieji (134 kan.); 2) taip pat kolegialūs bažnytiniai organai, pvz.: Visuotiniai susirinkimai, Daliniai susirinkimai, Vyskupų konferencijos; c) ir minėtų pareigūnų bei kolegialių bažnytinių organų deleguoti atstovai, veikiantys jų vardu, pavyzdžiui, vyskupijos kancleris, ekonomas, įvairios Romos Kurijos dikasterijos.

Turinčiųjų vykdomąją galią veikia apima: a) įstatymų vykdymą ir taikymą; b) aiškinimą, kaip turi būti taikomi įstatymai; c) nuostatų, kurios būtų palankios tiek privataus, tiek viešojo gėrio vystymui Bažnyčioje, išleidimą; d) administracinių ginčų sprendimą; e) bausmių skyrimą (Daniel, 2015, p. 19).

Vykdomosios galios teisės aktai skirstomi į dvi plačias kategorijas: *atskiruosius* ir *bendruosius*.

Atskirieji vykdomieji, dar vadinami *atskirieji administraciniai*, aktai skiriami individualiam asmeniui, fiziniam ir juridiniam, arba konkrečioms asmenims, bet ne visai grupei (48–49 kan.). Jie gali būti palankūs, savanoriški arba privalomi, priverstiniai, todėl ginčytini (Daniel, 2015, p. 20). Įprastai

¹⁷ *Ordinaras* – bendrinė sąvoka, įtraukianti ir vietos ordinarus, ir aukštesnius vyresnius, išvardytus 134 kanone.

atskirieji vykdomieji aktai įgyja atskirų dekretų, įsakų, reskriptų ir leidimų (lot. *licentiae*) dokumentines formas (35 kan.).

Bendrieji vykdomieji aktai savo pobūdžiu labai panašūs į įstatymus – jie įpareigoja ir saisto tuos, kuriuos saisto įstatymas. Dėl savo tikslo skatinti įstatymų laikymąsi ir konkrečiau apibrėžti įstatymų taikymo būdus, jie žemesni už įstatymus ir šiems pavaldūs (31–34 kan.). Taigi formuojama tam tikra normatyvinė hierarchija: aukščiausią teisinę galią turi įstatymų leidžiamieji aktai (29 kan.), po jų vykdomosios valdžios bendrieji aktai, kurie toliau skirstomi į *bendruosius vykdomuosius dekretus*, bendruomenei skirtus vykdomosios galios aktus (30–33 kan.), ir *instrukcijas*, įstatymų vykdytojams leidžiamus vykdomuosius aktus (34 kan.).

Vykdomąją galią turintis asmuo arba kolegialūs bažnytiniai organai gali ją laisvai deleguoti kitiems, laikantis 137–142 kan. normų.

2.4. Šventojo Sosto valdymo galios aktai: įstatymų leidžiamieji ir vykdomieji

Išsiaiškinus, kad ekleziastinė valdymo galia skirstoma į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę, galima pereiti prie Šventojo Sosto teisėkūros subjekto klausimo, t. y. teisingai šių aktų teisei galiai nustatyti toliau būtina išsiaiškinti, kokie Šventojo Sosto dokumentai yra įstatymų leidžiamosios ir kokie vykdomosios galios aktai bei kam jie yra skirti.

Leisdamas teisės aktus, pontifikas dažniausiai naudoja įstatymų leidžiamąją galią. Turint omenyje, kad Bažnyčioje jo turima valdžia aukščiausia (331–332 kan.), ši praktika – neleisti pontifikalinių bendrųjų vykdomųjų dekretų – visiškai suprantama¹⁸. Kiekvienas rašytinis dokumentas, įvardijamas kaip *motu proprio*, liudija įstatymų leidybą paties popiežiaus iniciatyva ir jo vardu. Įprastai tai būna apaštalinis laiškas *motu proprio* (lot. *littera apostolica motu proprio*). Taip pat dažnai naudojama apaštalinė konstitucija (lot. *constitutio apostolica*). Ji laikoma iškilmingiausiu popiežišku dokumentu, kuris pasitelkiamas dogminiams teiginiams paskelbti, svarbiems kanonų teisės pakeitimams, naujoms organizacinėms struktūroms sukurti Bažnyčioje.

Romos kurija paprastai įstatymų nekuria, jos dispozicija – vykdomoji pontifiko galia, kuri naudojama pasaulinei ekleziastinei visuomenei valdyti jo vardu¹⁹. Bet, kaip buvo minėta, Kodekse numatyta (135, §2 ir 360 kan.), kad popiežius specialiu mandatu gali deleguoti savo įstatymų leidžiamąją galią. Gavusios tokį mandatą, įvairios Romos kurijos įstaigos – tiek dikasterijos, tiek Valstybės Sekretoriatas – leidžia tikrų tikriausius įstatymus (lot. *leges*) – veikia kaip įstatymų leidėjas. Teisinio dokumento forma, žinoma kaip *dekretas* arba *bendrasis dekretas* (29 kan.), paprastai yra įstatyminio pobūdžio, liudijanti apie kurijai suteiktą pontifikalinį mandatą leisti įstatymus (Huels, 2000, p. 124)²⁰.

Kartais popiežius keičia Romos kurijos dokumento teisinę galią iš vykdomosios galios akto į popiežiškąjį įstatymų leidžiamosios galios aktą. Tai daroma jį tvirtinant *in forma specifica*²¹. Toks aktas turi tokią pačią galią kaip ir visi pasauliniai ekleziastiniai įstatymai. Teksto pabaigoje pridėdama

¹⁸ Pontifikas vykdomąją galią gana dažnai naudoja leisdamas *atskirus vykdomuosius* (administracinius) aktus.

¹⁹ Kadangi, kaip jau buvo minėta, popiežiaus ir vyskupo pareigybėse, priešingai nei šiuolaikinėse pasaulietinėse valstybėse, valdymo galia, nepaisant jos trejopos išraiškos, išlieka viena ir nepadalyta, jiems tarnaujančių kurijų funkcija instrumentinė.

²⁰ Pavyzdžiui, Dieviško kulto ir sakramentų disciplinos dikasterija turi popiežiaus mandatą skelbti liturgines knygas. Įvairios liturginės apeigos ir jų pataisymai pasaulinei Bažnyčiai, ruošiami šios kongregacijos, skelbiami *dekretu* (Huels, 2000, p. 125).

²¹ Nepaisant šios gana plačiai paplitusios nuomonės akademiniam pasaulyje, kai kurie kanonų teisės specialistai nesutinka, kad dokumentas, išleistas dikasterijos ir patvirtintas popiežiaus *in forma specifica*, tampa popiežiaus aktu. Vienas iš tokių – Francisco J. Urrutia (1991, p. 3–17), teigiantis, kad akto patvirtinamas *in forma specifica* nekeičia jo prigimties iš vykdomojo į įstatymų leidžiamąjį. Savo publikacijoje Huels (1998b, 213–225) parodo, kad Francisco J. Urrutia pozicijos problemiška.

formuluotė *in forma specifica approbavit*²² (Secretariat of State, 1992, art. 126 ir 134). Nesant tokios formuluotės, leidžiama suprasti, kad aktas buvo patvirtintas *in forma communi*²³. Tai reiškia, kad jo tvirtinimas vyko įprasta, bendra tvarka ir išlieka jį parengusios įstaigos vykdomosios galios aktu.

Pasitaiko, kad aktas tvirtinamas *in forma communi*, bet atskiros jo dalys aprobuojamos *in forma specifica*, todėl, nustatant akto teisinę galią, labai svarbu detalai išnagrinėti jo turinį (Huels, 2000, p. 125)²⁴.

Romos kurijos praktikoje įprasta, esant poreikiui, prašyti popiežiaus pakeisti įstatymą, jį detalizuoti arba atšaukti. Tokiais atvejais *žodinis* popiežiaus pritarimas, duotas privačios audiencijos metu, laikomas įstatymų leidžiamosios galios aktu. Šio akto dokumentinė išraiška dažniausiai būna reskriptas (lot. *rescriptum*) arba dekretas (lot. *decretum*), pridedant teksto pabaigoje priedą „*ex audientia sanctissimi*“. Pasitaiko ir išimčių – reskriptas *ex audientia sanctissimi* ne kartą buvo naudotas paskelbti ir popiežiaus vykdomosios galios aktus. Popiežiaus Benedikto XVI valdymo metu tokia dokumentinė forma naudota išleisti jo *atskirus administracinius* (vykdomuosius) dekretus, skirtus Romos Rotos dekanui (*Comm*, 41 (2009), 49) bei Vatikano miesto-valstybės sekretoriui (*AAS*, 103 (2011), 127 ir *AAS*, 105 (2013), 84), bet, apskritai paėmus, teisiniai dokumentai, patvirtinti *ex audientia sanctissimi* ir *in forma specifica*, paprastai yra laikomi popiežiškos įstatymų leidybos aktais.

Romos kurijos įstatymų leidybos aktams priskiriami tie teisės aktai, kurie buvo jos išleisti gavus specialų pontifikalinį mandatą.

Reziumuojant Šventojo Sosto valdymo galios aktus (paliekant nuošalyje teisinius aktus), prie Šventojo Sosto įstatymų leidybos aktų įprastai priskiriami: 1) apaštaliniai laišakai *motu proprio* (lot. *littera apostolica motu proprio*); 2) laišakai *motu proprio* (lot. *littera motu proprio*); 3) apaštalinės konstitucijos (lot. *constitutio apostolica*); 4) reskriptai²⁵ *ex audientia sanctissimi* (lot. *rescriptum ex audientia SS.MI*); 5) Romos kurijos paruošti dokumentai, popiežiaus patvirtinti *in forma specifica*; 6) Romos kurijos bendrieji dekretai (lot. *decretum generale*)²⁶, išleisti gavus deleguotą įstatymų leidžiamąją galią specialiu popiežiaus mandatu. Taip pat: 7) kanonai ir Kanonų teisės kodeksai; 8) *praenotanda* ir liturginių knygų rubrikos bei bendrosios nuostatos (lot. *rubricae, rubricae generalis, institutio generalis*); 9) laišakai (lot. *epistula*); 10) rašytinės žinutės (lot. *chirographum*); 11) bulės (lot. *bulle*)²⁷ (Huels, 2000, p. 123); 12) Romos Kurijos Įstatyminių tekstų dikasterijos teikiami autentiški Bažnyčios įstatymų aiškinimai, pontifiko patvirtinti *in forma specifica* (*Praedicate evangelium*, 2022, nr. 176); 13) Apaštalinės penitenciarijos aktai, liečiantys atleidų teikimą ir naudojimą Bažnyčioje (995, §1 kan.;

²² Šiais atvejais dažniausiai naudojamas *bendrojo dekreto* rašytinis dokumentas.

²³ Ši taisyklė – naudoti formuluotę *in forma specifica* – praktiškai įsigaliojo tik su *Regolamento generale della Curia romana* (Secretariat of State, 1992, art. 126 ir 134). Iki to laiko buvo naudojamos įvairios formuluotės. Kad būtų išvengta abejonių, ar Romos kurijos dokumentui tikrai buvo suteiktas specialus popiežiaus pritarimas, nutarta naudoti formulę *in forma specifica approbavit*. Žr.: *AAS* 84 (1992) 201–267 bei Valstybės Sekretoriato reskriptą *ex audientia sanctissimi*, suteiktą 1999 m. balandžio 30 d., *AAS* 91 (1999), 629–699, art. 126, §4.

²⁴ Apie Romos kurijos dokumentus, tvirtinamus *in forma specifica*, plačiau žr.: Provost J. H. (1999). Approval of Curial Documents in *Forma Specifica*. *The Jurist*, 58, p. 213–225.

²⁵ Šių reskriptų negalima painioti su atskiraisiais vykdomaisiais aktais, taip pat vadinamais reskriptais, minimais 59–75 kanonuose. Ir vienus, ir kitus sieja tai, kad jie išleidžiami kam nors prašant. Pirmuoju atveju Romos kurija, vykdomoji valdžia, prašo įstatymų leidėjo padaryti įstatymų leidybos pakeitimus; antruoju atveju vykdomosios valdžios prašoma suteikti privilegiją, dispensą ar kitą malonę. Į šį prašymą vykdomoji valdžia raštiškai atsako išleisdama administracinį aktą – reskriptą.

²⁶ *Bendrojo dekreto* dokumentinė forma gana dažnai pasitelkiama visiems įstatymų leidybos aktams – tiek popiežiškoms, tiek Romos kurijos.

²⁷ Pastaroju šimtmečiu bulės ir rašytinės žinutės (lot. *chirographum*) įstatymų leidyboje naudojamos tik labai retai. Pavyzdžiui, Benedikto XVI valdymo metu įstatymų leidyboje bulė nė karto nebuvo naudojama, o rašytinė žinutė – vieną kartą 2011 m., bet ji dėl nežinomų priežasčių nebuvo paskelbta. Apie tokio akto egzistavimą sužinome iš kito akto, paskelbto Vatikano valstybės sekretoriato, kuriame jis minimas. Žr.: *AAS*, 109 (2017), 296–302.

Francis, 2022, nr. 193, Paenitentiaris Apostolica, nr. 6); 14) *Regolamento generale della Curia romana*; 15) nuostatai (lot. *normae*) (Huels, 1998a, p. 354).

Pagal tai, kam yra skiriami, teisės aktai, nustatantys privalomas normas, gali būti vadinami *įstatymų leidžiamosios galios aktais bendruomenei*. Jie skiriami plačiai ekleziastinei visuomenei ir saisto tuos, kuriems buvo išleisti.

Vykdomosios galios aktai, paliekant nuošalyje atskiruosius administracinius aktus (35–93 kan.), kaip minėjome, skirstomi į *bendruomenei* skiriamus vykdomosios galios aktus, Kodekso dar vadinamus *bendruosius vykdomuosius dekretus* (31–33 kan.), bei *įstatymų vykdytojams (administracijai)* skiriamus vykdomuosius aktus, arba *instrukcijas* (34 kan.).

Romos kurijos praktika rodo, kad bendruomenei skirti vykdomieji aktai (bendrieji vykdomieji dekretai) dažniausiai skelbiami naudojant šias rašytines dokumentų formas: 1) dekretas (lot. *decretum*)²⁸, 2) bendrasis dekretas (lot. *decretum generale*), 3) vadovas (lot. *directorium*)²⁹, 4) cirkuliariniai laiškai (lot. *litterae circulares*), 5) laiškai (lot. *epistula*), 6) deklaracijos (lot. *declaratio*)³⁰, 7) notifikacijos, 8) reglamentai (lot. *ordinatio*), 9) nuostatai (lot. *normae*)³¹ bei 10) procedūros / tvarka (*ratio agendi*) doktrinoms nagrinėti. Kaip ir įstatymų leidžiamosios galios aktai, jie skirti plačiai ekleziastinei visuomenei ir saisto tuos, kuriems buvo išleisti (Huels, 1998a, p. 355).

Įstatymų vykdytojams (administratoriams) išleidžiami vykdomosios galios aktai, arba *instrukcijos* (34 kan.), liečia vidinę Bažnyčios administraciją, vykdomosios valdžios organus, pavyzdžiui: vyskopus, seminarijų rektorius, vienuolinių institutų vyresniusius, o ne ekleziastinę visuomenę apskritai. Šie aktai saisto tik tas administratorių grupes, kurioms jie buvo išleisti. Teisinio dokumento forma, žinoma kaip „instrukcija“ (lot. *instructio*)³², yra pirminė tokių vykdomosios valdžios aktų išraiškos forma.

Reikėtų pažymėti, kad iki 1997 m. instrukcijas pontifikai tvirtindavo *in forma communi*. Jos paprastai būdavo vienos Romos kurijos dikasterijos aktai ir niekada nebuvo promulguojamos (kaip įstatymai), o tik išleidžiamos. Šiai taisyklei buvo padaryta išimtis 1997 m., kai pasirodė *Instrukcija dėl kai kurių pasauliečių bendradarbiavimo kunigų tarnyboje klausimų (Instruction on Certain Questions Regarding the Collaboration of the Lay Faithful in the Ministry of Priests)*. Ši aktą parengė net aštuonios dikasterijos. Popiežius jį patvirtino *in forma specifica* ir įsakė oficialiai promulguoti. Tai reiškia, kad pagal savo pobūdį šis aktas, nors ir vadinamas „instrukcija“, iš vykdomosios valdžios (Romos kurijos) akto tapo įstatymų leidžiamosios valdžios (popiežiaus) aktu (Huels, 1998c, p. 5–6, 44). Daugiau tokių išimčių nuo 1997 m. neaptinkama.

Šalia instrukcijos vykdomosios valdžios taip pat naudojami: vadovai (lot. *directorium*), direktyvos³³, laiškai (lot. *epistula*), cirkuliariniai laiškai³⁴ bei *ratio fundamentalis*. Iki 1997 m. instrukcijos buvo tvirtinamos *in forma communi*.

²⁸ Pvz.: 2020 m. Dievo kulto sakramentų tvarkos kongregacijos išleistas dekretas, reguliuojantis Didžiosios savaitės apeigas COVID-19 pandemijos metu „Decree – in time of Covid-19 II“.

²⁹ Pvz.: 1973 m. Popiežiškos krikščionių vienybės tarybos išleistas „Ekumenizmo principų ir normų įgyvendinimo vadovas“.

³⁰ Pvz.: 2024 Tikėjimo dikasterijos išleista deklaracija „Fiducia Suplicants“ apie porų, atsidūrusių nereguliuose situacijose, laiminimą.

³¹ Pvz.: 1978 m. Šventosios tikėjimo kongregacijos išleisti „Nuostatai, kaip atpažinti spėjamus pasirodymus ar apreiškimus“.

³² Pvz.: 2020 m. Dvasininkijos kongregacijos išleista instrukcija „Parapijos bendruomenės, tarnaujančios Bažnyčios evangelizacinėje misijoje, pastoracinis atsivertimas“.

³³ Pvz.: 1990 m. Pašvęstojo gyvenimo institutų ir apaštališkojo gyvenimo bendrųjų kongregacijos išleistos direktyvos „Directive on formation for religious institutes“.

³⁴ Pvz.: 2009 m. Katalikiško ugdymo kongregacijos išleistas „Cirkuliarinis laiškas vyskupų konferencijų pirmininkams apie religinį ugdymą mokyklose“.

2.5. Nesaistantys Šventojo Sosto teisiniai dokumentai

Šventojo Sosto praktikoje esti ir įvairių *nesaistančių* teisinių dokumentų. Į saistančius dokumentus jie panašūs tuo, kad juose liečiami dalykai įstatymų leidėjo galėtų būti reguliuojami įstatymais arba bendraisiais vykdomaisiais dekretais, bet dėl tam tikrų priežasčių nuspręsta išleisti tik patariamąjį, o ne privalomąjį pobūdžio teisės aktus. Tarp tokių dokumentų: *pastoraciniai vadovai, gairės, rekomendacijos, laiškai, iliustratyvios pastabos* ir kt. (Huels, 2000, p. 131).

2.6. Kiti ekleziastiniai Šventojo Sosto aktai

Neteisinių ir neteologinių aktų kategorijai priklauso tokie Šventojo Sosto dokumentai: *sveikinimai, bendros deklaracijos, memorandumai, informaciniai pranešimai, raportai* ir kt. Šie dokumentai, nebūdami teisiniai, nėra šio tyrimo dalis, todėl į juos nebus gilinamasi (Huels, 1998a, p. 356).

Išvados

1. Sąvokos „Šventojo Sosto aktai“ ir „teisės aktai“ negali būti tapatinamos. Paliekant nuošalyje tarptautines Šventojo Sosto sutartis bei Vatikano miesto-valstybės įstatymus, abstrakčiausia prasme „Šventojo Sosto aktai“ reiškia bet kokius aktus, išleidžiamus Šventojo lygmeniu, susijusius su trejopa Bažnyčios funkcija: mokyti, šventinti ir valdyti. Jie gali būti kategorizuojami kaip Šventojo Sosto: magisteriumo (mokymo) aktai, šventinimo (liturginių apeigų) aktai ir valdymo aktai.
2. Šventojo Sosto valdymo aktai – vieninteliai aktai dėl savo susietumo su teise (normomis ir principais) gali būti traktuojami kaip „teisės aktai“. Konkretesnėmis prasmėmis jie gali būti suprantami kaip: 1) *norminiai teisės aktai*: a) bažnytiniai įstatymai, išleidžiami paties popiežiaus arba Romos kurijos dikasterijų, popiežiui specialiu mandatu delegavus joms savo įstatymų leidžiamąją galią arba patvirtinus jų paruoštą dokumentą *in forma specifica*; b) plačiau ekleziastinei visuomenei skirti Romos kurijos bendrieji vykdomieji dekretai ir įstatymų vykdytojams (administracinei valdžiai) skirti vykdomieji aktai, arba instrukcijos; 2) *teisės taikymo aktai*: popiežiaus ir Romos kurijos atskiri administraciniai aktai bei Šventojo Sosto teisingumo institucijų leidžiami teisminiai dekretai ir nuosprendžiai; 3) *teisės aiškinimo aktai*: teisės normų, principų oficialus aiškinimas kitiems subjektams, kurį atlieka pats popiežius arba jo vardu Įstatyminių tekstų dikasterija.
3. Plačiąja prasme visi Šventojo Sosto aktai gali būti vadinami „popiežiaus aktais“: įvairios institucijos, įstaigos, sudarančios Šventąjį Sostą, veikia popiežiaus vardu ir jo galia (vikarinė galia) – jų prigimtis instrumentinė: tarnauti popiežiui, būti jo valios reiškėjomis. Kita vertus, pats Šventasis Sostas daro skirtumą tarp popiežiaus ir Romos kurijos magisteriumo aktų, tarp pontifiko ir kurijos valdymo galios aktų. Ši distinkcija svarbi tiek teologiškai, tiek teisiškai. Paliekant magisteriumo (etinio, teologinio turinio) aktus nuošalyje, nuo to, kieno ir kokio lygio yra valdymo galios aktas – popiežiaus ar jo kurijos, įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ar teisminės galios – ir kokio lygio dokumentinė forma naudojama šiems aktams išreikšti, priklauso šių aktų teisinė galia. Todėl siaurąja prasme visų Šventojo Sosto dokumentų vadinti „popiežiaus aktais“ negalima.
4. Šventojo Sosto magisteriumo ir valdymo galios aktai (teisės aktai) turi jiems būdingas dokumentines formas. Vis dėlto šių formų nėra griežtai laikomasi. Kai kurie Šventojo Sosto dokumentai turi tą patį pavadinimą, nors iš esmės yra skirtingos prigimties ir skirtingų valdžių aktai.
5. 2022 m. pasirodžiusi apaštalinė konstitucija *Praedicate evangelium* teikia vilties, kad Šventojo Sosto teisės aktų dokumentinis įforminimas artimiausiu metu suvienodės. Tuo tarpu, norint teisingai nustatyti akto teisinę galią ir jo vietą ekleziastinių aktų sistemoje, būtina identifikuoti: a) akto prigimtį

- (magisteriumo ar valdymo galios aktas); b) jo paskirtį (skirtas mokyti ar valdyti); c) valdžią, kuri jį išleido (įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ar teisminė); d) adresatą (skirtas plačiajai ekleziastinei bendruomenei, įstatymų vykdytojams ar paviniams asmenims); e) ar jis teisiškai saistantis, ar ne.
6. Šventojo Sosto lygmeniu aukščiausią teisinę galią turi įstatymų leidžiamosios valdžios aktai; antroje vietoje – Romos kurijos, kaip vykdomosios valdžios, aktai, skirti plačiajai tikinčiųjų bendruomenei; trečioje – instrukcijos, kurias Romos kurija išleidžia įstatymų vykdytojams (administracijai). Ši ekleziastinių norminių teisės aktų hierarchija (teisinės galios hierarchija) turi būti taikoma vertinant visas bendrojo pobūdžio viešąsias teisės normas.
 7. Kanonų teisės sistemoje valdymo galios skirstymas į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę nereikia valdžių *padalijimo*, o tik valdžių *atskyrimą* – visos trys galios išlieka viena valdymo galia tiek popiežiaus, tiek ir vyskupo asmenyse, todėl tas pats asmuo, einantis šias pareigas, tą pačią dieną gali išleisti tiek įstatymų leidžiamosios, tiek ir vykdomosios galios aktą (deja, vėlgi tuo pačiu pavadinimu). Todėl išsamus akto tyrimas yra būtinas jo teisinei galiai nustatyti.
 8. Būtina tęsti Šventojo Sosto aktų tyrimus teisininkų pasauliečių ir dvasininkų bendromis jėgomis ir panaudoti jų rezultatus atnaujinant universitetinių studijų teisės teorijos dalyką, ir ypač rengiant naują šio studijų dalyko vadovėlį. Būtina siekti visapusiškos ir universalios teisės vizijos, primtinos Šventajam Sostui, kitoms konfesijoms, pasaulietinei valstybei, visuomenei ir įvairiems jos sluoksniams.

Literatūra

Šventojo Sosto aktai

- Benediktas XVI (2010). Popiežiškoji katechezė „Apie kunigo Munus Sanctificandit. *Bažnyčios Žinios*, 10 (346), 6–7. *Codex iuris canonici, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (1983). Liberia editrice Vaticana.
- Congregation for the Clegy *et al.* (1997). *Instruction on Certain Questions Regarding the Collaboration of the Lay Faithful in the Ministry of Priests* [interactive]. Available at: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cclergy/documents/rc_con_interdic_doc_15081997_en.html [Accessed 24 August 2024].
- Ioannes Paulus II (1996). *Constitutio apostolica SPIRITUALI MILITUM CURAE* [interactive]. Available at: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/la/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_19860421_spirituali-militum-curae.html [Accessed 17 June 2024].
- Kanonų teisės kodeksas* (2012). Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Paenitentiaris Apostolica (1999). *Enchiridion indulgentiarum: normae et concessionones* [interactive]. Available at: https://www.vatican.va/roman_curia/tribunals/apost_penit/documents/rc_trib_appen_doc_20020826_enchiridion-indulgentiarum_it.html [Accessed 19 July 2024].
- Francis (2022). *Apostolic Constitution PRAEDICATE EVANGELIUM: on the Roman Curia and Its Service to the Church in the World* [interactive]. Available at: https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_constitutions/documents/20220319-costituzione-ap-praedicate-evangelium.html [Accessed 17 June 2024].
- Secretariat of State (1999). *Regolamento Generale della Curia Romana* [interactive]. Available at: https://www.vatican.va/roman_curia/labour_office/docs/documents/ulsa_b19_7_it.html [Accessed 19 July 2024].
- Visuotinis Vatikano II Susirinkimas (1964). *Dogmatinė konstitucija apie Bažnyčią LUMEN GENTIUM* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://eis.katalikai.lt/vb/susirinkimai/vatikano_ii/konstitucijos/lumen-gentium [žiūrėta 2024 m. liepos 13 d.].
- Visuotinis Vatikano II Susirinkimas (1965). *Dekretas dėl vyskupų pastoracinių pareigų Bažnyčioje CHRISTUS DOMINUS* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/religija-ir-kultura/article/view/35893/34104> [žiūrėta 2024 m. liepos 12 d.].

Specialioji literatūra

- Arrieta, J. I. (2000). *Governance Structures within the Catholic Church*. Wilson & Lafleur.
- Berman, H. J. (1999). *Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis*. Vertė Arvydas Šliogeris. Vilnius: Pradai.

- Charleston Diocese (2019). *Important Church Writings...* [interactive]. Available at: https://charlestdioocese.org/wp-content/uploads/2019/07/Church_documents1.pdf [Accessed 21 July 2024].
- Coetus specialis studii „DE LEGE ECCLESIAE FUNDAMENTALI“. Sessio IX, 1975 Martii 17–21. *Communications*, 1977 (9).
- Daniel, W. L. (2015). *The Art of Good Governance: A Guide to the Administrative Procedure for Just Decision-Making in the Catholic Church*. Wilson & Lafleur.
- Ekpo, A. (2024). *The Roman Curia: History, Theology, and Organization*. Washington DC: Georgetown University Press.
- Huels, J. M. (1998a). A Theory of Juridical Documents Based on Canons 29–34, *Studia canonica*, 32, 337–370.
- Huels, J. M. (1998b). Approval of Curial Documents *in forma specifica*. *The Jurist*, 58, 213–225.
- Huels, J. M. (1998c). Interpreting an Instruction Approved *in forma specifica*. *Studia canonica*, 32, 5–46.
- Huels, J. M. (2000). Assessing the Weight of Documents on the Liturgy. *Worship*, 74 (2), 117–135.
- Huels, J. M. (2006). *Liturgy and Law*. Wilson & Lafleur.
- Huels, J. M. (2021). Legislative Acts and Document Forms of the Apostolic See. *Studia canonica* 55, 367–403.
- Lastauskienė, G. et al. (2024). *Teisės teorija*. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Machovenko, J. (2024). *Teisės istorija*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Machovenko, J. (2019). *Teisės istorija*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Machovenko, J. (2013). *Teisės istorija*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras.
- Morrissey, F. G. (1990). Papal and Curial Pronouncements: Their Canonical significance in light of the Code of Canon Law. *The Jurist*, 50, 102–125.
- Urrutia, F. I. (1991). Quandonam habeatur ‘*in forma specifica*’. *Periodica*, 80, 3–17.

Aurimas Rudinskas yra Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės katedros doktorantas, kanonų teisės specialistas ir Vilniaus universiteto Teisės istorijos mokslo centro narys. Pagrindinės mokslinių interesų sritys – kanonų teisė (ypač bažnytiniai įstatymai, papročiai, bendrieji dekretai ir instrukcijos, atskiri administraciniai aktai, valdymo galia, administracinis rekursas, visuotinės ir virš diecezinės bažnytinės struktūros (ypač Šventasis Sostas, Romos kurija)), teisės istorija, teisės filosofija.

Aurimas Rudinskas is a doctoral candidate at the Department of Public Law at Faculty of Law, Vilnius University, a specialist in Canon Law, and a member of the Science Center of History of Law at Vilnius University. His main areas of academic interest are Canon Law (particularly, ecclesiastical laws, customs, general decrees and instructions, singular administrative acts, power of governance, administrative recourse, universal and supra-diocesan Church structures (especially the Holy See and the Roman Curia)), legal history, and the philosophy of law.

Prof. dr. (HP) Jevgenij Machovenko yra Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės katedros profesorius, Teisės istorijos mokslo centro vadovas. Mokslinių interesų sritys – teisės istorija, teisės teorija, konstitucinė teisė, medicinos (sveikatos) teisės istorija.

Prof. Dr. (HP) Jevgenij Machovenko is a Professor at the Department of Public Law, Faculty of Law, Vilnius University, and the Head of the Legal History Research Center. His areas of scientific interests include History of Law, Theory of Law, Constitutional Law, and History of Medical (Health) Law.